

MEDEDELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE
NIEUWE REEKS – DEEL 41 – No. 3

KAREL VAN DE WOESTIJNE
EN DE FRANSE LITERATUUR

B. DECORTE

ISBN 0 7204 8471 5

UITGESPROKEN IN DE VERGADERING
VAN 12 JUNI 1978

Het onderwerp dat ik hier behandel heb ik gekozen, omdat het begin van dit jaar de 100ste verjaardag was van de geboorte van de dichter Karel van de Woestijne. Meer dan één herdenkingsplechtigheid werd reeds gehouden, waar telkens mensen, die meer dan ik in het werk en de studie van deze belangrijke figuur gespecialiseerd zijn, referaten hebben ten gehore gebracht, en het zou misschien normaler geweest zijn dat de Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde te Gent een vakman had kunnen delegeren om hier over een van haar meeste eminente overleden leden een lezing te houden. Ik ben het bestuur van de Vlaamse Academie dan ook ten zeerste dankbaar omdat zij in mij het nodige vertrouwen heeft gesteld, maar ik dank vooral de Afdeling Letterkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, die zelf het eerst de wens heeft uitgedrukt mij hier te horen spreken.

Met over Karel van de Woestijne en de Franse literatuur te handelen heb ik niet uitsluitend de bedoeling aan te tonen wat in zijn werk als herkomstig uit of beïnvloed door de Franse letteren kan beschouwd worden, maar veeleer een poging te ondernemen om een beeld op te hangen van de verhouding van een uitzonderlijk begaafd Vlaams auteur tot een taal en cultuur, die hem minstens even vertrouwd waren als de eigen Nederlandse, zoals dat voor heel wat Vlamingen het geval is of zeker tot voor een paar decennia nog was.

Ik geloof dat de Vlamingen, zoniet helemaal dan toch voor een gedeelte, schuld hebben aan de verkeerde voorstelling die het buitenland, waartoe men staatkundig gezien ook Nederland dient te rekenen, zich maakt van de bevolking van het noordelijk gedeelte van België. De oorzaak hiervan ligt, denk ik, aan het feit dat de ontwikkelde Vlamingen te laat hebben ingezien dat de adel, de hogere clerus en het kapitaal, die gezamenlijk de macht in België vertegenwoordigen, welke zich van het Frans als officiële voertaal bediende, de kleine, enkel Vlaams kennende hand- en landarbeider in een positie van slaafse horigheid drukte. Of misschien hebben zij het wel gezien, maar verkozen zij een zogenaamde taalstrijd boven een harde strijd voor sociale ontvoogding. In alle geval is het zo dat men in Vlaanderen tot aan de generatie waartoe ik zelf behoor, leefde in een klimaat van tweetaliheid, dat wil zeggen het Frans werd gebruikt op het hoger niveau, waar de zaken bekokstoofd werden, en het Vlaams dat men pas later het Nederlands is gaan noemen, in de brede gelederen. Ik gebruik precies deze laatste

militaire term, omdat in feite in het Belgische leger, toen zagezegd de vervlaamsing werd doorgevoerd, aanvankelijk de bevelen door de hogere officieren in 't Frans werden geschreeuwd en enkel de compagniecommandanten ze in 't Vlaams brulden. Straks gaat U nog denken dat ik hier, zoals dat in het verleden zeker dikwijls voor Nederlandse toehoorders is gebeurd, van naad tot draad ga uiteenzetten wat er al niet, om met de dichter te spreken, „voor Vlaanderen werd geleden en gestreden”, doch wees maar gerust: zover komt het niet. Maar het is nodig, zelfs voor Nederlanders die goed met de toestanden in België vertrouwd zijn, er even de aandacht op te vestigen dat het voor een bewoner uit een niet-meertalig land moeilijk is zich een precies beeld te vormen van de sociale en culturele context, waarin de gedragingen en geschriften van mensen in een tweetalig land te situeren zijn en zeker wanneer dit, zoals met Karel van de Woestijne, het geval is geweest in een tijd dat de verfransing van heel de Vlaamse gewesten nog wat men gewoon is een bedreiging te noemen vormde. Een eentalig land heeft met soortgelijke dingen niet af te rekenen en heeft er dan ook begrijpelijkerwijs maar weinig belangstelling voor. Ik moet hier overigens ook nog wijzen op een ander punt, dat eveneens een oorzaak is geweest van een verkeerde voorstelling in het buitenland omtrent Vlaanderen en de Vlamingen. Het moge U geenszins verwonderd doen opkijken als ik zeg dat de Frans-Belgische literatuur daar sterk heeft toe bijgedragen. Onze grote Vlaamse bard is namelijk — veel meer dan Albrecht Rodenbach, die men met deze titel bedacht heeft — de zanger van *Les Flamandes* en van *Toute La Flandre*, Emile Verhaeren, die van onze historische figuren legendarische heroën heeft gemaakt en de Schelde beschreven alsof ze de Wolga was. We kunnen er nu eenmaal niets aan doen dat de Vlamingen ook voor een Belgische literatuur in de Franse taal hebben moeten zorgen, waar ze het al zo moeilijk hadden om in het Nederlands iets van waarde te fabriceren, maar ja, zij kenden doorgaans, ook zij die in hun eigen volkstaal schreven, veel beter Frans, want dat hadden zij grondiger aangeleerd. Het blijft ook een vraagteken, althans op het eerste zicht, waarom de meesten onder de Vlaamse dichters en schrijvers niet in het Frans hebben gepubliceerd. Ik heb op die vraag gepoogd te antwoorden in een korte kritiek op een artikeltje van de bekende Brusselse hoogleraar Emilie Noulet, verschenen in 1932 naar aanleiding van de dood van Cyriel Buysse en opgenomen in haar vierdelige bundeling verspreide korte opstellen *Alphabet critique*. Ik citeer mijzelf: Zij (Emile Noulet) noemt Buysse „l'écrivain le plus fécond, le plus admiré, d'une génération qui compte beaucoup de vigoureux talents”. Verder wijst zij op zijn verwantschap met de dichterlijke gezusters Loveling (wat een Frans lezer

misschien voorstellingen doet maken die zwemen naar Marceline Desbordes-Valmore of naar Louise Labé), en geeft een karakteristiek van zijn werk, dat volgens haar een schildering is van Vlaanderen in zijn totaliteit: „cieux et terre, bêtes et gens”, laag over de aarde hangende luchten, lieden nauwelijks de beesten ontgroeid, met de zekerheid van het dierlijk instinct en een pakkend aanvoelen van de seizoenen. Dit alles kan men als karakteristiek van het werk van Buysse zonder veel kritiek aanvaarden, maar ik begrijp niet waarom Emilie Noulet, die ik sedert meer dan veertig jaar ken als commentator van Valéry en Mallarmé, het feit dat Buysse in het Nederlands (Vlaams) heeft geschreven te baat neemt om wat zij de „littératures locales” noemt te berde te brengen. Ik begrijp niet dat iemand die zich een leven lang toelegt op het bestuderen en verklaren van dichters, van wie het werk precies het bewijs levert dat de taal waarin iemand schrijft enkel die taal kan zijn waarin hij iets als de weergalm hoort van wat hem tot schrijven noopt, kan veronderstellen dat Buysse's geschriften aan belangrijkheid zouden hebben gewonnen indien hij in het Frans zou hebben geschreven zoals Maeterlinck en Verhaeren. Ik kan alleen maar herhalen wat ik onlangs nog heb gezegd in verband met Verhaeren en dat is dat Gezelle niet in 't Westvlaams heeft geschreven uit opzettelijke voorliefde voor het particularisme, maar wel omdat hij in dat Westvlaams de diepere resonans van wat hij als poëzie wilde *uitgeven* gewaar werd. Ook Buysse, die als burgerzoon van het platteland waarschijnlijk het Frans beter beheerste dan het Nederlands (want dit was, zeker in zijn eerste werken, nogal bedenkelijk) heeft ongetwijfeld gevoeld dat hij alleen in het Vlaams wat te zeggen had. Hij deed het dan ook in zijn eigen taal. Einde citaat. Om tot Van de Woestijne terug te keren, dit zal ook bij hem wel de reden geweest zijn waarom hij niet in het Frans heeft geschreven, omdat hij in die mooie taal niet de vrije teugel kon geven aan zijn persoonlijke aanleg, die was afgestemd op een luister en een gongorisme, die tegelijk de grootsheid en het overdrevene van zijn oeuvre zijn.

De sprekers bij de opening van de tentoonstelling Karel van de Woestijne te Antwerpen en te Gent, respectief Prof. Em. Rutten en Prof. Van Elslander, hebben beiden gewezen op de betekenis van Gent in het werk van de dichter. De eerste heeft overigens breedvoerig uitgeweid over Gent in de Frans-Belgische literatuur. Enkele van de belangrijkste Belgische schrijvers waren geboren Gentenaars: Maeterlinck, Van Lerberghe, Franz Hellens en tusslotte Suzanne Lilar, die kort geleden haar boek „Une enfance gantoise” heeft gepubliceerd. Degenen die zich voor deze zaak interesseren, raad ik aan dit boek te lezen om zich een idee te vormen van wat een bepaalde sociale groep kan betekenen in de artistieke

en literaire atmosfeer van een lokaliteit. Behalve die autochtone Gentenaars zijn er ook diegenen die er in hun jeugd in het befaamde jezuïetencollege Sainte-Barbe belandden en daar hun vertrouwdheid met de Franse taal en literatuur opgedaan hebben, bv. Verhaeren, een knaap uit het Scheldedorp St. Amands, die door zijn Brusselse vader te Gent werd geïnterneerd. Gent is nog altijd een stad waar het Frans hoog in aanzien staat en waar men in restaurants en cafés van beter allooi nog meestal in het Frans wordt aangesproken.

Willem Elsschot, als Antwerpenaar die uitstekend Frans sprak en schreef, maar die op straat Frans spreken als aanstellerij beschouwde, heeft met de Franssprekende Gentenaars de draak gestoken in een rijm dat een Gents straatgesprek, een vermenging van Frans en Gents, weergeeft:

ALARM IN GENT

Als zij elkaar op straat ontmoeten
is 't een kwelen, is 't een groeten:
tiens, monsieur de Dottenijs,
oh, bonjour madame Matthijs.

Alles wel? Oh oui, oh oui,
ha-ha-ha en hi-hi-hi.
Moi aussi, ah nom d'un chien.
En de kinders? Oh, très bien.

Maar wat zie ik in een wip?
Is dat niet dien vuilen type?
Joat. Hij is 't. Ce cale vendu.
Cache-moi sous ton paraplu.

Wat verkocht dienen salaud?
Mais aux Boches des marrons chauds.
On m'a dit du wijnazijn.
't Moet toch 't een of 't ander zijn.

Ouf, hij is nu gepasseerd.
Ik was danig gegêneerd.
Is hij pas niet geacquitteerd?
Joat. Hij wordt gedecoreerd.

Pas un mot ma chère Loulou.
Ik houd ook mijn muile toe,
want 'k ben lelijk geëmbêteerd:
zo vlak naast ons gepasseerd.

Niemand is nog gerust in Gent
met dien vuilen, viezen vent.
Bien des choses, madame Matthijs.
Au revoir, de Dottenijs.

Ik heb de gewoonte historisch gegroeide dingen te aanvaarden zoals ze zijn en er mij niet over op te winden wat er zou gebeurd zijn

indien . . . . Ook de dingen die het meest verkeerd zijn als men ze principieel beschouwt, blijken na verloop van tijd soms ook goede gevolgen te hebben gehad en in culturele grensgebieden als Vlaanderen wordt men met paradoxale feiten geconfronteerd, waaruit de literatuur, breed en onpartijdig gezien, tenslotte haar voordeel haalt. Het is U allen bekend dat Henri Conscience, zoon van een Frans matroos onder Napoleon en van een Antwerps volksmeisje, in een taal die hij maar half onder de knie had, maar die hij redde door zijn vertellerstalent, zich als verheerlijker van de Vlaamse gemeentenaren ontpopte en dat Charles de Coster, zoon van een Vlaming en van een Waalse moeder in archaïserend Frans de strijd van de geuzen tegen het Spaans gezag in een tragi-komisch epos gestalte heeft gegeven. Zo kan men zich afvragen of het niet dank zij de Frans-Gentse achtergrond is dat een dichter als Van de Woestijne een zeer specifieke verschijning is in de Nederlandse literatuur van de eerste drie decennia van deze eeuw, al blijf ik persoonlijk altijd twijfelen aan een al te grote invloed van het milieu op de buitengewoon begaafde. Neem bv. Gezelle, die toch in geen andere omgeving leefde en werkte dan tal van andere geestelijken in zijn tijd, maar die ergens was behept met die wondere scheppende kracht die de meester maakt, om 't even of die kracht van God, van de goden of van de duivel of simpel van een ongewone chemische reactie in de hersenen herkomstig is.

Het zonderlinge bovendien bij Karel van de Woestijne is dat hij niet rechtstreeks, dan misschien toen hij reeds resoluut voor een literaire carrière had geopteerd en te Latem ging wonen, waar verschillende jonge artiesten hun heil zochten, met die Franssprekende Gentse kaste in contact was. Hij was, zoals U allicht in enig boekje over hem hebt gelezen, de zoon van een koperslager, dus uit de neringdoende kleine burgerij, die misschien wel heel wat Franssprekende cliënteel had, maar waarschijnlijk enkel op het gebied van het vak met deze cliënteel omgang had. En hier komt nu weer een specifiek Belgische aap uit de mouw, namelijk de antithese tussen officieel en katholiek onderwijs. In die tijd, al stuurde de Belgische staat dan ook in al zijn geledingen aan op het Frans als enige officiële taal, werd het officieel middelbaar onderwijs, verstrekt in het Nederlands, terwijl de Roomse kerk, die in haar colleges en kleinseminaries een groter leerlingenaantal had dan de staatsscholen, het Frans als voertaal gebruikte. Nu werd de jonge Van de Woestijne niet naar Sainte-Barbe gezonden, maar hij volgde de lessen aan het Gentse rijksatheneum, dus in 't Nederlands, en hij, als knaap die van huis uit zeker niet was wat men een strijdbaar flamingant zou kunnen noemen, kwam in aanraking met jongens, waaronder sommigen misschien wel de meerderheid — er van overtuigd waren dat

zij de plicht hadden zich militant op te stellen voor de verdediging van hun moedertaal.

In de jeugdverzen van Van de Woestijne treft men dan ook sporen aan van zo niet anti-Franse dan toch van anti-frankijlonse gevoelens, die hem zeker werden bijgebracht door zijn schoolkameraden. Dat dit niet op fanatisme uitliep vindt, volgens mij, ook enigszins een verklaring in het feit dat de leerlingen van het officieel onderwijs niet, zoals in de bisschoppelijke colleges of kleinseminaries wel het geval was, internen waren, dus minder gefrustreerd door vrijheidsberoving en dus ook minder aangewezen op contestataire uitlaatkleppen. Men zou een parallel kunnen trekken met de sexualiteit, die intra muros altijd meer problemen schept dan in de vrije omgang daarbuiten, of die muren nu die van een gevangenis of van een klein seminarie zijn, ofwel muren vervangen door bewaakte prikkeldraadversperringen. De zogenaamde katholieke Vlaamse studentenbeweging zou, zelfs in de veronderstelling dat de *knapenschap*, die officieel onderwijs volgde ook hoofdzakelijk van Rooms en huize zou geweest zijn, moeilijk wortel hebben kunnen schieten in instellingen waar de leerlingen niet onder een strenge discipline stonden en waar de opstandigheid zich niet kante tegen die vrijheidsberoving die zij het ergst ondervond, namelijk onderricht te worden in een vreemde taal en deze taal ook als omgangstaal te *moeten* gebruiken. Een atmosfeer als die in het klein seminarie te Roeselare ten tijde van Albrecht Rodenbach heeft Karel van de Woestijne dus te Gent zeker nooit gekend: de atmosfeer van leerlingen van het Vlaamse platteland of de kleine provinciestad, voor de grote meerderheid van huis uit Vlaams sprekend en allemaal rooms-katholiek, in verzet tegen een regime van Franse opvoeding, maar die ook grotendeels in handen was van leraars, die tot dezelfde categorie behoorden als de leerlingen, doch die in hun plicht jegens het kerkelijk gezag niet wilden te kort schieten. En ook heeft Van de Woestijne geen kennis gemaakt met de tegenhanger van zulk Vlaams internaat, waar Vlaams sprekende jongens hun opleiding kregen in het Frans, dit is, zoals ik al zegde, met Sainte-Barbe, want daar kwamen alleen Franssprekende Vlamingen naartoe, of tenminste kinderen van mensen die het Frans als de enig aanvaardbare taal voor een goede en zeker voor een gegoede Belg beschouwden. Ik ben zeker niet de eerste om er U op te wijzen dat de taalkwestie en de zogeheten taalstrijd veel problemen in België heeft scheefgetrokken en, als men defaitistisch zou durven argumenteren, zou men kunnen besluiten dat het na 1830 beter zou geweest zijn resoluut algemene leerplicht in het Frans in te voeren in plaats van de meerderheid van de Vlaamse bevolking analfabeet te laten en de pastoors in 't Vlaams te laten preken, zodat men circa 1880 een

één- en franstalig België zou hebben gehad. Maar dit behoort natuurlijk tot het rijk der veronderstellingen en de zaken zijn anders verlopen dan men zich ooit had voorgesteld en ze zullen zich waarschijnlijk ook anders ontwikkelen dan men zich nu aan het voorstellen is. Hierover dient niet uitgeweid, maar het is wel nuttig even die dingen aan te raken, omdat al te gemakkelijk gevolgtrekkingen worden gemaakt uit een aantal factoren rondom figuur en werk van een auteur die, wanneer men ze nader bekijkt, helemaal niet zo bepalend zijn geweest noch voor de een noch voor 't ander. Zo heb ik de indruk opgedaan dat Karel van de Woestijne bij leven nooit genade heeft gevonden bij, ik zou beter misschien kunnen zeggen nooit als een volwaardig Vlaming werd aanvaard door meer extremistisch gerichten, die liever zwoeren bij René De Clercq en Cyriel Verschaeve. Ik herinner me zelfs ooit de benaming „Florentijn” (een siernaam door ik weet niet wie bedacht, die in Van de Woestijne een Italiaans-renaissancistische verschijning zag) enigszins smalend te hebben gebruikt gezien, om te beduiden dat deze lyricus eigenlijk niet tot de 18 karaats Vlaamsgezinden behoorde. Het doet allemaal een beetje potsierlijk aan, maar het is nodig dit te signaleren wil men tot duidelijkheid komen. Want ik zeg het nu al en hoop het straks duidelijker te kunnen maken dat deze toespraak over Karel van de Woestijne en de Franse literatuur eigenlijk in hoofdzaak bedoeld is om een soort misverstand uit de weg te ruimen, nl. dat deze dichter en prozaschrijver de Franse, of althans een bepaalde Franse literatuur, als ik het enigszins overdreven mag zeggen, zou afgeschuimd hebben en hiermee hebben uitgepakt in het in zijn tijd nog zeer onmondig Vlaanderen. Dit heeft hij zeker niet gedaan, hoe goed hij ook geplaats was om dit wel te kunnen doen, aanvankelijk door zijn kinderjaren en zijn jeugd te Gent, later door zijn verblijf te Brussel in een omgeving die op cultureel gebied ongetwijfeld hoofdzakelijk naar Frankrijk was georiënteerd. En als Van de Woestijne zijn Vlaamsheid desondanks kon handhaven is dat zeker niet te verklaren aan de hand van een gek begrip als stambewustheid of iets gelijkaardigs, maar eenvoudig door zijn persoonlijkheid, die zeer vertrouwd was met vreemde culturen en literaturen en er voeling mee had, maar die sterk genoeg was om steeds zichzelf te blijven. Vergelijkenderwijs zou ik hier kunnen gewagen van Pol de Mont, een generatie vroeger dan Van de Woestijne reeds begaan met breder belangstelling voor kunst en letteren dan binnen de grenzen van het eigen land. De poëzie van De Mont vertoont allerhande invloeden, maar de dichter was van te klein formaat om door zijn eigen vormgeving aan taal en verbeelding de sporen van die invloeden uit zijn werk te doen verdwijnen. Integendeel: hij dikte ze soms nog aan. Natuurlijk kan men er niet te buiten de

persoonlijkheid en het oeuvre van Van de Woestijne te situeren in de brede stroom van het symbolisme, of men deze nu laat beginnen met de verre voorloper William Blake dan wel met Charles Baudelaire, maar dit wil eigenlijk nog niet zeggen dat zijn geschriften schatplichtig zouden zijn aan Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Mallarmé of aan Maeterlinck, die dan toch al tien jaar voor *Het Vaderhuis* verscheen zijn gedichten *Serres Chaudes* had gepubliceerd. Men kan denk ik best zeggen dat Van de Woestijne dient gezien in een grote Europese artistieke beweging, waaraan men verschillende namen heeft gegeven, maar die men bij voorkeur best met slechts één van deze namen, het Symbolisme, noemt.

Te vaak neemt men vrede met hier of daar in handboeken aange troffen beweringen als zou het werk van de Gentse dichter zeer sterk onder de invloed hebben gestaan van de Franse literatuur van zijn tijd. Een naam die men dikwijls vernoemd ziet is bv. die van Henri de Regnier, maar ik moet zeggen dat ik in de gedichten en andere geschriften van deze man, maar heel weinig heb aangetroffen dat Van de Woestijne tot enige navolging zou hebben aangezet en nog minder iets dat op verwantschap tussen de twee zou wijzen, tenzij dat de meeste dichters van eenzelfde periode toch altijd een zekere gelijkenis met elkaar vertonen, juist doordat de epigonen bepaalde kenmerken van de echte kunstenaars en schrijvers overnemen of naäpen en daardoor menen hen te evenaren. Men kan natuurlijk Van de Woestijnes werk bladzijde na bladzijde napluizen om te zien welke gelijkenis er zou kunnen bestaan met een bladzijde of een versregel van zijn geliefde Franse auteurs, zoals men in het werk van de renaissance-dichter Jonker Jan van der Noot de regels gaat identificeren (of de hele sonnetten) die hij van Ronsard of van Petrarca heeft gegapt, of van deze laatste via eerstgenoemde. Maar dan komt men niet ver. Als onze dichter het vaderhuis situeert „daar 't in de schemering der tuinen lag” zal iemand die Baudelaire een beetje kent misschien gemakkelijk denken aan „je n'ai pas oublié voisine de la ville, notre blanche maison petite mais tranquille; sa Pomone de plâtre et sa belle Vénus enz.” En wie in *De Modderen Man* de versregel „o Hemel, die het lied der drenkelingen droogt” aantreft, zal zich met een weinig goede wil zeker even herinneren die verdrinkenen uit *Bateau ivre* van Rimbaud, die „à travers les liens frêles” van het zwalpende dronken schip „descendaient dormir à reculons”. Voorts valt het niet moeilijk als men in de bundel *De Boomgaard der Vogelen en der Vruchten* het lange gedicht *De jongste Sater* leest vergelijkingen te gaan maken met *L'après-midi d'un Faune* van Mallarmé. En wie zou zonder meer ontkennen dat het mogelijk kan geweest zijn dat het maken van op oude populaire liederen geïnspireerde en gecadanseerde gedichten,

zoals „zouden wij geen glaasken mogen drinken, zouden we daarom een zatlap zijn” of „de meiskens uit de taveernen die hebben een harden schoot”, en zo verder, hem is aangebracht als voorbeeld door Maeterlinck, niet zozeer die van *Serres chaudes* dan wel die van *Douzes Chansons*, die ook op oude volkswijzen terug te brengen zijn. Meer nog zou men van verwantschap kunnen spreken bij vergelijkende lectuur van Rimbaud: *Les Soeurs de Charité* en Van de Woestijne: *Het Menselijke Brood*. Beide gedichten behandelen de confrontatie van de knaap: „Le jeune homme dont l’oeil est brillant, la peau brune/ Le beau corps de vingt ans qui devrait aller nu/ Et qu’eût, le front cerclé de cuivre, sous la lune/ Adoré, dans la Perse un génie inconnu/” van de tot man ontwakende knaap dus met „les laideurs de ce monde” al plaatst Van de Woestijne dit ontwaken klaarblijkelijk iets vroeger dan op 20-jarige leeftijd. Men kan zich afvragen wie dit pijnlijk levensmoment het meest pregnant formuleert: de zeventienjarige Rimbaud met zijn parnassiaans perfecte, maar toch van een zeer eigen accent voorziene alexandrijnen, of de 37-jarige Van de Woestijne, die dezelfde versvorm gebruikt, maar elke regel luisterrijk, maar toch wel eens overladen, behangt met staf- en binnenrijmen en een niet altijd op ’t eerste zicht te vatten zinsconstructie. Dit is, ik heb het trouwens daarstraks al gezegd, hetgeen Van de Woestijne’s werk, vooral naar de vorm, van de Franse literatuur distancieert: zijn overdadig, dikwijls barok woordgebruik, dat helemaal niet kan vergeleken worden met bijvoorbeeld de luister, die van het romantisch vers van Victor Hugo in zijn grote momenten uitgaat.

Tot nu toe heb ik alleen maar het lyrisch werk even getoetst aan mogelijke beïnvloeding door de Franse literatuur. Nog minder is deze te bespeuren in de omvangrijke epische gedichten. Noch voor de stukken uit de twee bundels *Interludiën*, noch voor deze uit *Zon in de Rug* kan men in de Franse Letteren, die hem eventueel zouden beïnvloed hebben sporen vinden van een gelijksoortige inspiratie en ik denk dat Van de Woestijne, veeleer dan zich door anderen te laten leiden, op eigen initiatief op zoektocht is getrokken in het labyrinth van de Griekse mythologie om daar de stof te ontdekken die hem toeliet, dank zij zijn ongewone cerebrale scherpte, de problemen die hem persoonlijk beroerden te objectiveren in epische evocaties. Dat de Griekse oudheid hem zeer interesseerde blijkt overigens uit zijn prozavertaling van een deel van Homeros’ *Ilias* en uit zijn vertaald fragment van Aischulos *Zeven tegen Thebe*. Weliswaar waren de belangstelling en de verering voor het mythologische, evenzeer in de beeldende kunsten als in de letteren, niet alleen trouwens voor de Griekse maar ook voor Oosterse mythen en legenden rond de eeuwwisseling erg aan de orde en is het dus wel mogelijk

dat het algemeen artistiek en literair klimaat uit die dagen er voor gezorgd heeft dat K. van de Woestijne men zou kunnen zeggen meedeed aan de mode. Maar zelfs indien deze uit Parijs overwaaid dan heeft hij die toch zulk een eigen snit gegeven dat er van navolging zeker geen spraak meer kan zijn.

Ook in zijn verhalend proza, waarvan het grootste gedeelte tijdens het leven van de auteur werd gepubliceerd in de bundels *Janus met het dubbele Voorhoofd*, *Afwijkingen*, *De bestendige Aanwezigheid* en *Goddelijke verbeeldingen*, heeft hij zeker geen directe invloed ondergaan van een of meer Franse schrijvers. We mogen dan ook besluiten dat, buiten het algemeen tijdsverschijnsel dat men, zoals gezegd, het best onder de benaming symbolisme kan samenvatten, het fictionele gedeelte van Van de Woestijne's oeuvre weinig of geen directe invloed van de Franse literatuur heeft ondergaan. Waar moet men overigens naar deze invloed gaan zoeken in *De Leemen Torens*, de roman in briefvorm, in samenwerking met H. Teirlinck geschreven, en die men ook *A Tale of Two Cities* zou kunnen noemen? Waar er punten van overeenkomst te vinden zijn, merkt men toch dadelijk op hoe sterk deze zijn „getekend door de onloochenbaarste merken” van zijn eigenheid, zodat men eer van verwantschappen dan van invloeden moet gewagen. Men neme slechts als voorbeeld de antithese „geest en vlees” bij Baudelaire en bij Van de Woestijne, om te zien hoe verschillend deze door beide dichters wordt geïnterpreteerd. Voor zover uit zijn werk blijkt — en dat is voor 't oogenblik onze enige bron van informatie, want de kring van tijdgenoten die hem echt van zeer nabij hebben gekend is totaal geliquideerd, heeft hij zich in zijn beschouwend proza weinig uitgelaten over de Franse dichter door wie hij als men toch naar verwantschappen gaat zoeken, eventueel meest zou kunnen beïnvloed zijn, ik bedoel Baudelaire. Hij zal bv. wel iets zeggen over Baudelaire in een artikel over Iwan Gilkin, maar nooit heeft hij de dichter van *Les Fleurs du Mal* afzonderlijk in een van zijn opstellen behandeld. Nu mag men misschien wel aannemen dat het kritisch en essayistisch werk van Van de Woestijne door hem meer werd geschreven in functie van zijn medewerking aan tijdschriften en bladen, dus zelfs gedeeltelijk om den brode, en dat hij dus vaak tot onderwerp nam hetgeen zijn lectuur of de literaire actualiteit hem aan de hand deden. Meer dan één stuk zijn hem ingegeven door de dood of de herdenking van een belangrijk dichter of schrijver en, behalve Nederlandse (Hollandse zowel als Vlaamse) literatuur heeft hij zo goed als uitsluitend over Franse letteren geschreven, waaronder de Frans-Belgische verhoudingsgewijs het meest aan bod komen, men zou er zelfs aan toe kunnen voegen: de Gentse in 't bijzonder. In de bundels *Kunst en Geest in Vlaanderen* en *De Schroeflijn deel II* (want deel I handelt uit-

sluitend over beeldende kunstenaars) komen alleen maar, wat de Franse letteren betreft, Belgische schrijvers ter spraak: Verhaeren, Charles van Lerberghe, met nog een bijkomend stuk over de brieven van deze laatste, verder Maurice Maeterlinck, Georges Rodenbach en Iwan Gilkin. Zijn stukken over Franse literatuur (Franse van Frankrijk) zijn alle verschenen in de Nieuwe Rotterdamse Courant, van 2 juli 1916 tot 6 oktober 1928 en tonen aan, door de verscheidenheid van de onderwerpen dat Van de Woestijne ten eerste een zeer brede cultuur bezat en zowel over platische kunsten en muziek als over literatuur zijn woordje kon meepraten, maar ook dat hij de Franse literatuur op de voet volgde en dat waarschijnlijk niemand in de Nederlanden gedurende de eerste drie decennia van onze eeuw met zoveel kennis van zaken over de Franse letteren van dezelfde periode heeft geschreven. Wat hij over auteurs als Francis Jammes, Jules Laforgue, over Mallarmé, over het zwijgen van Rimbaud, over *Sous le Soleil de Satan* van Bernanos en in een drietal opstellen over Jean Cocteau heeft geschreven, getuigt niet alleen van een buitengewone vertrouwdheid met de Franse literatuur van zijn tijd, maar ook van zeer bijzondere inzichten in de vragen die zich met hun werk en persoonlijkheid stellen. Dat sommige van zijn beweringen wel voor discussie vatbaar zijn staat buiten kijf, maar toch ervaart men bij de lectuur van die opstellen dat de literatuurkenner en -criticus Van de Woestijne niet zo maar wat uit zijn pen laat vloeien, omdat hij nu eenmaal een artikel moet plegen, maar dat hij hetgeen hij zegt ook zo goed mogelijk verantwoordt en als hij niet helemaal zeker is van hetgeen hij meent te mogen besluiten, zichzelf afvraagt of hij het wel bij het rechte eind heeft. Zo zegt hij aan het einde van zijn stuk over Apollinaire: „Ik hoop, bij het sluiten, dat ik mij over Apollinaire vergis. Ik acht hem, als levenswekker, zeer hoog. Doch als schrijver blijft hij mij vreemd, want feitelijk ongevoelig. Door wie mij het tegendeel bewijst, zal ik mij gaarne laten overtuigen.” Als marginale opmerking bij deze kronieken in de N.R.C. weze genoteerd dat de taal waarin ze gesteld zijn veel minder barok is dan die van zijn vroegere kritische opstellen en beschouwingen in *Kunst en Geest in Vlaanderen* en ook in *De Schroeflijn*. Maakte hij een onderscheid tussen zijn taalgebruik in de journalistiek en zijn manier van schrijven voor de happy few, die de literaire tijdschriften las of zijn dure door Van Dishoek uitgegeven bundels kocht?

In wat voorafgaat heb ik, zo hoop ik, een niet te onduidelijke beschrijving vermogen te geven van de interpretatie die men moet geven aan de betekenis van de Franse literatuur ten aanzien van het werk van een van onze belangrijkste dichters en prozaschrijvers en ik meen dat U het met mij eens kunt zijn, dat die Franse literatuur zeker niet nadelig dit werk heeft beïnvloed en eer de persoon-

lijkheid van de auteur in de goede dan in de slechte zin heeft helpen vormen. Karel van de Woestijne bezat in elk geval voldoende de „brains” waar zijn generatiegenoot Vermeylen ten behoeve van de literatuur in Vlaanderen zozeer om smeekte en het is nogal vanzelfsprekend dat, waar hij de Franse geest en de Franse letteren, ingevolge de politieke omstandigheden waarin zijn land verkeerde, zonder vragen voorgeschoteld kreeg, hij tegenover die „rijke tafelen” van het latinisme niet weigerig stond maar er zich aan te goed deed om als schrijver in de taal van zijn eigen volk des te steviger op zijn benen te staan. Daarmee is deze kous af, zou men kunnen zeggen, maar ik ben van mening dat het een beetje schraal is, de schepper van een voor 't ogenblik misschien wat minder tot de verbeelding sprekend oeuvre, zeker tot de verbeelding van de slechte lezers die tegenwoordig velen zijn, alleen maar te herdenken met een onderzoek naar iets wat uiteindelijk eer een lichte schaduw op zijn betekenis zou kunnen werpen dan deze in een stralender licht stellen. Daarom wil ik pogen de rest van mijn toespraak te besteden aan wat ik een laudatio van Karel van de Woestijne zou kunnen noemen. Ik zeg niet een panegyriek met kwalitatieve superlatieven, want daardoor maakt men evenzeer zichzelf als zijn onderwerp bespottelijk. Maar de lof zingen, of zeggen tenminste, van deze Gentenaar die ontegensprekelijk tot de groten van de Nederlandse literatuur behoort, is zeker geen ongeoorloofde aantijging. Ik laat me hierbij overigens patroneren door twee figuren, die zeker niet als heiligverklaarders kunnen beschouwd worden, en die hun waardering voor Van de Woestijne zeker niet hebben geuit om hier of daar in het gevele te komen. De eerste is Paul Van Ostaijen, die ofschoon aan de andere kant van de poëtische barricades dan zijn grote voorganger, die toch eer, vooral dan naar de vorm, een traditionalist was, een van de meest resolute verdedigers van de grootheid van Van de Woestijne is geweest, in een bespreking van de bundel epische gedichten *Zon in de Rug*, waarin hij beweerde: „Zeker zou ik niet een ogenblik daaraan kunnen twijfelen, onze principiële eisen ten trots, op de vraag wie op dit moment de sterkste is onder de Vlaamse dichters, te antwoorden: Van de Woestijne, eilaas, — om de eenvoudige reden dat, mag de voorstelling van de jongste dichters mij ook nader zijn, Van de Woestijne de enige Vlaamse dichter is in wiens werk wil en realisering zich tot op zo hoog een punt harmonisch verhouden.” Mijn andere schutspatroon is Jan Greshoff, die zeker geen decoraties uitdeelde waar ze niet nodig waren, maar die niet alleen altijd een groot bewonderaar van de dichter is geweest, maar tevens, toen hij te Brussel woonachtig was, tot de intieme kring van vrienden behoorde.

Iemands lof verkondigen lijkt op niet veel als men het niet doet

met zin voor nuance. Dat wil ik daarom proberen te doen. Van de Woestijne is een van de gelukkigen geweest, die dadelijk met de publikatie van zijn eerste bundel gedichten *Het Vaderhuis* heeft getoond, en dat werd ook vrij algemeen erkend, dat in dit werk reeds al de kenmerken van zijn dichterlijke persoonlijkheid aanwezig waren. Zowel zijn brede kijk op natuur en wereld als zijn introspectief vermogen, zijn zeer eigen taalgebruik en datgene wat Marnix Gijzen „de luister van zijn vers” heeft genoemd, benevens een allure die schrill afstak tegen de meeste proeven van debuterende dichters uit die tijd, vooral dan de Vlaamse, maakten van zijn intrede in de letteren een gebeurtenis, die zeker die van Gezelle's *Dichtoefeningen* (bijna een halve eeuw vroeger) evenaarde, en die het debuut van Paul van Ostajen, als ik aldus onze drie ontegensprekelijk grote dichters uit Vlaanderen mag vernoemen, zeker in belangrijkheid overtrof. Tegelijkertijd melde hij zich dadelijk aan als niet enkel een dichter van formaat, maar ook als een belangstellende in al wat op artistiek vlak in het land plaatsvond. Hij schrijft een uitvoerige studie over de Vlaamse Primitieven naar aanleiding van de grote tentoonstelling van de Vlaamse middeleeuwse schilderkunst te Brugge in 1902, waarin hij ten overvloede doet uitschijnen dat over kunst schrijven nog iets anders is dan een etaleren van kunsthistorische wetenswaardigheden. Hij stelt niet alleen belang in oude kunst, doch is een fervent verdediger van wat zich als nieuwe en nieuwste verschijnselen op het gebied van de plastische kunsten aandient. Ik zou kunnen zeggen dat Van de Woestijne een compleet artiest is. Daarmee bedoel ik niet dat hij naast letterkunde ook nog andere kunsttakken met succes zou hebben beoefend, maar wel dat kunst en geest, zoals hij het noemt in de titel van een van zijn opstellenbundels, voor hem de enige mogelijkheid tot leven betekende. Dit verklaart waarschijnlijk best de onverpoosde werklust die hem, spijs een eer zwakke gezondheid, die hem dikwijls bedlegerig en soms zwaar ziek maakte en hem op 51 jaar uit het leven stootte, steeds bezeten heeft. Het literair bedrijf hield hij echter beperkt tot het werken aan zijn eigen geschriften. Hij probeerde geen rol te spelen in wat men het literair en artistiek leven pleegt te noemen en dat de dag van heden voor heel wat schrijvers en dichters het eerste is waar zij naar verlangen, tenzij het staats-subsidie zou zijn waar zij al aan denken nog voor zij aan 't kwinkeleeren gaan. Onze dichter had het evenwel ook zeker niet breed in die eerste jaren van letterkundige bedrijvigheid. Ik heb zelfs horen vertellen dat hij voor die mooie uitgave van zijn verzamelbundel *Verzen* bij Van Dishoek helemaal geen honorarium kreeg en bovendien eerst op Japans of een andere Pannekoek een manuscript moest maken voor des uitgevers eigen collectie, maar zeker weet

ik het niet. Misschien heeft zijn toenmalige noodlijdendheid er ook schuld aan dat in de eerste bundels die op *Het Vaderhuis* volgden een aantal van zijn minst sterke gedichten voorkomen, omdat hij er misschien toch wel een aantal aan de lopende band vervaardigde. Evenals Guido Gezelle was Karel van de Woestijne echter een dichter die zijn dichterlijke taak als zijn levenstaak aanzag en die in het werk dat hij wilde voltooien een beeld wilde verwezenlijken van hetgeen hij als de essentie van zijn leven beschouwde: Na zijn impressionistische stemmingsverzen van *Het Vaderhuis* en de eerste daaropvolgende lyriek, na objectivering van zijn verbeeldings- en gevoelsleven in de epische dichtwerken, kwam hij dus quasi vanzelfsprekend tot het grote drieluik, dat zijn geestelijk en artistiek streven resumeert en dat in 1943 — veertien jaar na zijn dood — voor de eerste maal in één boek werd uitgegeven onder de titel *Wiekslag om de Kim*, een titel door zijn zwager Maurice Roelants in de nagelaten notitieboekjes van de dichter gevonden als suggestie van betiteling van wat hij zelf ontegensprekelijk als zijn groots opgezet levenswerk beschouwde. Als men deze overtuiging van zijn poëtische roeping als een reden tot prijzen beschouwt, hoeft daarom niet gedacht te worden aan een vrij hoge eigendunk en een trotse houding tegenover evenmens en omgeving. De fotografische afbeeldingen die het meest bekend zijn, zouden misschien die indruk wel kunnen wekken, want die hoge boorden deden een man het hoofd onvermijdelijk hoog dragen. Uit getuigenissen van zijn verwanten en vrienden is echter geweten dat Van de Woestijne alles behalve een hooghartig persoon was en, als men foto's uit de familie- en vriendenkring bekijkt, dan merkt men wel dat hij zeker niet het middenpunt van de groep wilde vormen. Er is een plezierige anecdote, door hemzelf meegedeeld en waaruit de zelfspot die hij graag liet blijken spreekt. Toen hij hoogleraar was te Gent stapte hij eens op de tram. Twee bakvisjes stonden in een hoekje van het platform en, de mijnheer ziende, gaf de ene de andere een duwtje en fluisterde: „Kijk dat is 'm, Guido Gezelle!” Zijn ironie liet ook dikwijls meespelen in zijn verhalend en kritisch proza, zodat men zich soms wel afvraagt of hij ernstig meent wat hij zegt en of hij niet een loopje neemt met een besproken dichter of kunstenaar.

Een tweede reden om de lof te maken van de dichter is zijn buitengewone en alleen door hem gebruikte taalvirtuositeit. Victor van Vriesland heeft mij ooit eens gezegd: uw Van de Woestijne die schreef in onomatopeeën. Hij voegde er onmiddellijk aan toe dat hij dit helemaal niet als kritiek bedoelde, maar dat hij op die manier trachtte te omschrijven dat het vers bij deze dichter begrip en beeld en ritme in één geheel samensmolt. Dit is inderdaad zo, want of hij nu stampende paarden in een stal, dan wel de zon die omfloerst

over het Leielandschap zinkt of een rimpelige gemoedsbeweging suggereert, in zijn meest geslaagde verzen weet hij dit met zoveel brio tot éénheid te brengen, dat dezelfde mededeling op geen andere wijze poëtisch kan geformuleerd worden. Hierbij sluit aan — en hierin staat hij ook weer zeer ver verwijderd van het Frans, dat veel minder dan het Nederlands de taalhanteerder de mogelijkheid biedt tot woordvormingen en -combinaties van eigen vinding, die beter dan wat in het woordenboek op dit gebied is voorzien weergeven wat de taalscheppende dichter uitvindt, hierbij sluit aan dat Van de Woestijne, evenals Gezelle in zijn poëzie en als Streuvels in zijn proza, zijn eigen taal smeedt, wat misschien indruist tegen grammaticale en syntactische voorschriften, maar waarvan wij misschien in de oudheid voorbeelden vinden. Ik denk bv. aan Homeros, wiens taalgebruik men zonder meer als archaïserend bestempelt, wanneer het niet strookt met het Grieks uit de klassieke eeuw, maar waarvan ik vermoed dat hij zelf aan het woord de nodige klank en deining bezorgde om dat te suggereren wat hij precies wilde.

Tenslotte is er nog een derde reden, die ik persoonlijk het vernemen waard acht, om woorden van lof te spreken naar aanleiding van de herdenking van de 100ste verjaring van zijn geboortedag: een reden die niet rechtstreeks te maken heeft met zijn uitzonderlijk literair talent, met de hoge kwaliteit van enkele van zijn geschriften die tot het blijvende in de Nederlandse literatuur behoren, maar alleen met de gewone mens Van de Woestijne. Te veel is hij beschouwd geworden als een soort *l'art-pour-l'art*-man, iemand die buiten het dagelijks leven stond en zich niets aantrok van de dingen die rond hem gebeurden, tenzij deze stoornissen zouden verwekt hebben in zijn ivoren toren. Dit is totaal onjuist, al stelt hij zich ergens de vraag of de Franse dichter Théophile Gautier het bij het rechte of bij het verkeerde eind had toen hij het straat- en barricadengewoel van de Parijse revolutie in 1848 de rug toekeerde en in zijn afzondering *Emaux et Camées* dichtte. U zou er mij van kunnen verdenken dat, wanneer het zachtjesaan tijd wordt om mijn uiteenzetting te beëindigen, ik dan nog voor de dag kom met het in oost- en west, in zuid en noord, aan deze en aan gene zijde van ijzeren en andere gordijnen al tot vervelens toe besproken thema van het al dan niet zich engageren van de kunstenaar. Voor mij is de zaak vrij eenvoudig: er zijn maar twee soorten kunst, goede en slechte, maar er is goede kunst in de meest individualistische strekkingen en slechte in de meest geëngageerde, en omgekeerd. Doch het is verkeerd een kunstenaar als een halve misdadiger te beschouwen omdat zijn gedichten of schilderijen te zeer op de eigen navel zijn gericht en nog verkeerder is het te denken dat wanneer iemands literaire of artistieke produkten niet de vrucht zijn van zijn politieke,

ideologische of sociale gebondenheid, de persoon in kwestie op stuk van politiek, overtuiging of gemeenschapszin een verwerpelijk individu zou zijn. Wat Van de Woestijne betreft mag men gerust zeggen dat er onder de zogenaamde *littérature-engagée*-bedrijvers heel wat rondlopen, die op de keper beschouwd minder sociaal voelend en bekommerd om een betere maatschappij zijn dan Van de Woestijne geweest is. Hij heeft geen gedichten geschreven die de strijd voor de ontvoogding van de arbeider of dergelijke kwesties tot onderwerp hebben — let wel ik ben de laatste om daar iets op tegen te hebben — maar in vele van zijn opstellen heeft hij duidelijk gezegd hoezeer hij begaan was met bijvoorbeeld de strijd van de Vlaamse christen democraten, die door de kerk en de kapitalistische katholieke partij als hellegebroed werden bestreden. Hij is ook steeds de idealen van de generatie van Van Nu en Straks blijven verdedigen, die gekant waren tegen een *l'art pour l'art* opvatting, zoals die door de beweging van tachtig aanvankelijk werd voorgestaan.

Ik hoop U niet te veel dingen te hebben gezegd, die U al wist, maar ik zou me ten zeerste beloond zien als hetgeen ik gezegd heb U bij gelegenheid eens enkele zaken van de dichter die wij herdenken zou doen herlezen of zaken, die U van hem nog niet zou kennen, lezen. Per slot van rekening zijn redevoeringen, waar het kunst en literatuur betreft, niet het belangrijkste om artiesten en letterkundigen te herdenken. Men doet dit best door zich opnieuw te buigen over hetgeen zij hebben voortgebracht en door te constateren dat ook een halve eeuw na hun dood — want volgend jaar is het ook vijftig jaar geleden dat Van de Woestijne is gestorven — hetgeen zij hebben nagelaten ons nog kan boeien.